

Małgorzata Kurianowicz
Białystok

**Język Ewangeliarza 1771 r. w konfrontacji z językiem
pierwszej drukowanej Biblii cerkiewnosłowiańskiej
(na przykładzie fleksji imiennej i werbalnej)¹**

Słowa kluczowe: Biblia cerkiewnosłowiańska redakcji ruskiej, fleksja imienna, fleksja werbalna

W 2011 r. minęło 440 lat od ukazania się drukiem pierwszego, pełnego wydania Pisma Świętego w języku cerkiewnosłowiańskim. Inicjatorem jego wydania był książę Konstanty Ostrogski, wojewoda kijowski i jednocześnie protektor Cerkwi prawosławnej w Rzeczypospolitej.

Osobą odpowiedzialną za przygotowanie do druku i wydanie Biblii został Iwan Fiodorow (lwowski drukarz), a pomagał mu jego uczeń Hryń Iwanowicz. W tym celu nie tylko kompletował on niezbędne urządzenia drukarskie w Ostrogu, ale też udał się do Turcji i Mołdawii w celu poszukiwania rękopiśmiennych przekładów Pisma Świętego w języku słowiańskim. Niestety nie udało mu się znaleźć żadnego egzemplarza cerkiewnosłowiańskiej Biblii zawierającego tłumaczenie całego Starego Testamentu. Również sam książę poszukiwał odpowiednich egzemplarzy Pisma Świętego w Rzymie. Papież Grzegorz XIII przesłał mu rękopiśmienny tekst, jednak nie był to przekład całości Biblii na język cerkiewnosłowiański. Jedyne pełny rękopiśmienny egzemplarz, jaki udało się zdobyć Ostrogskiemu i na którym w istotnej mierze oparty został druk Biblii Ostrogskiej, otrzymał w 1573 r. od cara Iwana

¹ Niniejsza publikacja powstała ze środków MNiSW na naukę, w ramach grantu promotorского nr N N104 0577438 pt. *Biblia Ostrogska i XVIII-wieczna Ewangelia klasztoru w Jabłecznej – cerkiewnosłowiańskie zabytki redakcji ruskiej*.

Groźnego za pośrednictwem litewskiego posła Michała Haraburdy [Kempa 2004, 105–126]. Była to Biblia z 1499 r. arcybiskupa nowogrodzkiego Gennadiusza (tzw. Геннадиевская библия).

Za stronę merytoryczną wydania Biblii odpowiadał Herasym Smotrycki oraz Grecy pochodzący z Krety, którzy przybyli do Ostroga z Włoch: zwolennik unii Dionizy Rallu (Paleolog) oraz Eustachy Nathanael, czuwający nad poprawnością nielicznych tekstów greckich w Biblii Ostrogskiej [Kempa 2004, 105–126].

Druk Biblii Ostrogskiej (dalej BO) rozpoczął się w 1580 r. a zakończył w sierpniu 1581 r. W zachowanych wydaniach istnieją dwie różne daty wskazujące na zakończenie prac: w nielicznych egzemplarzach – 12 lipiec 1580 r. i w większości – 12 sierpień 1581 r. Dawniej uważano, że świadczą one o istnieniu dwóch wydań Biblii. Jednak jest to wynik opóźnień w druku, związanych z problemami w tłumaczeniu poszczególnych fragmentów Pisma Świętego (przede wszystkim Starego Testamentu), jak też kilkakrotnego zwiększania nakładu w trakcie druku. Świadczą o tym również pewne różnice występujące pomiędzy poszczególnymi egzemplarzami tekstu. Dlatego też można mówić o co najmniej kilku nakładach BO.

O popularności, jaką Biblia Ostrogska cieszyła się w państwie moskiewskim świadczyć może fakt, że w XVII w. znajdowała się ona w wielu rosyjskich bibliotekach klasztornych, częstokroć w kilku a nawet kilkunastu egzemplarzach [Kempa 2004, 105–126].

Biblia doczekała się swego przedruku w 1663 r. w Moskwie (tzw. Biblia Moskiewska), a następnie w Supraślu w 1743 r. „kosztem Jerzego Bułhaka bpa pińskiego” i staraniem bazylikańskich wydawców Innocentego Charkiewiczza i Teofila Lacewicza [Topolska 2004, 33–51]. Jej wydanie miało duże znaczenie dla stosunków panujących w Rzeczypospolitej oraz dało prawosławnym ważny atut w polemice z ewangelikami i katolikami.

Będąc pierwszym drukowanym wydaniem słowiańskiego Pisma Świętego, BO zakończyła siedmiowiekowy etap historii rękopiśmiennego tekstu i posłużyła za podstawę dla kolejnych cerkiewnosłowiańskich tłumaczeń [Алексеев 1990, 48–73]. Analiza filologiczna przeprowadzona przez A. A. Aleksiejewa wykazała, iż przekład z 1580–1581 r. został dokonany właśnie na bazie Biblii Gennadiusza (1499 r.).

Cały tekst był również w mniejszym lub większym stopniu zestawiony z greckim tekstem Septuaginty wydanym w 1518 r. (lub w jednym z późniejszych przedruków). W kręgu skonfrontowanych ksiąg znalazły się m.in. łacińska Wulgata, czeska Biblia Melantricha czy też *Biblia Ruska* Franciszka Skoryny [Бобрік 1990, 61–85]. Co więcej, według M. Taube [Taube, Olm-

sted 1987, 110–117] i H. Olmsteda [Olsmted 1987, 1–74] przygotowując do druku Biblię Ostrogską jej redaktorzy posiłkowali się przekładem Maksyma Greka, którego osoba stanowiła dla nich niezaprzeczalny autorytet. Podobieństwo to znalazło wyraz przede wszystkim na płaszczyźnie pojmowania „poprawności” tekstu biblijnego, tj. zgodności z greckim oryginałem, z częstym wykorzystaniem grecyzmów i jednocześnie z troską o jasność przekazu [Бобрик 1990, 61–85]. Wszechstronnej analizy języka BO w odniesieniu do jej poprzedniczki – Biblii Gennadiusza – dokonał Чжи Хен Хан w swojej pracy doktorskiej nt. „Острожская Библия 1581 г.: направления книжной sprawy новозаветных книг” [Хан Чжи Хен 2010, 1–24].

BO zyskała uznanie wszystkich słowiańskich Kościołów prawosławnych, dlatego też przez ponad dwieście lat, do ukazania się tzw. Biblii Elżbietańskiej (1751 r.), była traktowana jako podstawowy, obowiązujący wzorzec dla innych prawosławnych wydawców Pisma Świętego.

Do dziś pozostało około 300 egzemplarzy BO spośród 1000 lub 1500 wydrukowanych. Znajdują się one w muzeach, bibliotekach i archiwach Ukrainy, Rosji, Białorusi, Polski, Litwy, Rumunii, Watykanu, Grecji oraz Serbii.

Do analizy wykorzystany został tekst BO wydrukowanej 12 VIII 1581 r. w Ostrogu [mikrofilm Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego 16235 na podstawie egzemplarza o sygn. 612.105] oraz ołtarzowe² tetraewangelium³ z 1771 r. (dalej EJ) wydrukowane w Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej a przechowywane obecnie w Prawosławnym Stauropigialnym Męskim Klasztorze św. Onufrego w Jabłecznej (woj. lubelskie). Oba teksty należą do grupy zażytków języka cerkiewnosłowiańskiego redakcji ruskiej. Niestety nawet najbardziej szczegółowa monografia na temat historii klasztoru autorstwa ks. protoprezbitera Serafina Żeleźniakowicza [Железнякович 2006] nie wspomina, w jakich okolicznościach Ewangeliarz 1771 r. stał się własnością jabłeczyńskich mnichów. Najprawdopodobniej został on подарowany bądź też zakupiony w Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej, gdyż do 1795 r. (III rozbiór Polski) Klasztor w Jabłecznej należał właśnie do metropolii kijowskiej (artykuł IX traktatu Grzymułtowskiego przyznawał metropoliecie kijowskiemu jurysdykcję nad Cerkwią prawosławną w Rzeczypospolitej).

² Cs. *напрестольное Евангеліє*. W literaturze przedmiotu używana jest wymiennie nazwa *Ewangeliarz liturgiczny* (cs. *служебное/литургическое Евангеліє*) stanowiący ustawowo część wyposażenia ołtarza [Znosko 1996, s. 100].

³ Kodeks zawierający pełny tekst pierwszych ksiąg Nowego Testamentu wg powszechnie przyjętego porządku, tzn. Mateusz, Marek, Łukasz, Jan. Używane są również nazwy tetrum, tetr, czteroewangeliarz [Moszyński 2006, s. 133–134; Ostapczuk 2010, s. 104].

* * *

W związku z tym, iż jak pisał A. M. Камчатнов

язык зиждется на двух столпах: имени и глагола, которые являются выражением одного и того же мира [Камчатнов, Николина 1999, 62]

analizie morfologicznej poddane zostały dwie części mowy: rzeczownik oraz czasownik, a zaprezentowane wyniki dotyczą tylko wybranych osobliwości. Celem takiego porównania jest wskazanie różnic w warstwie morfologicznej, jakie nastąpiły w języku słowiańskiego tekstu ewangelicznego od momentu powstania pierwszego drukowanego przekładu aż do XVIII wieku oraz określenie norm pisarskich przyjętych i panujących w drukowanych tekstach ewangelicznych tworzących ruską cerkiewszczyznę. Z kolei odniesienie napotkanych zmian do języka staro-cerkiewno-słowiańskiego kanonu pozwoli na ustalenie stopnia zależności obu tekstów od pierwotnego wzorca.

1. Fleksja imienna

W języku scs. cztery formy rzeczowników miękkotematowych rodz. ż, tj. nom. sg., gen. sg., nom.//acc. pl. oraz dwa przypadki rzeczowników rodz. męskiego, tj. nom.//acc. pl. posiadały jedną końcówkę 'a wyrażoną graficznie przy pomocy **-а/-ѧ/-ѧ**. Taka sytuacja sprzyjała zjawisku homonimii utrudniającemu percepcję tekstu i prowadzącemu do licznych nieporozumień oraz pojawianiu się błędnych zapisów w tekście. Korektorzy w celu uniknięcia takiej sytuacji dokonali rewizji problematycznych zakończeń.

1.1. Formy gen. sg. rzeczowników miękkotematowych na spółgłoskę miękką lub **ж, ш, ч, ц** przybrały w XVIII-wiecznym Ewangeliarzu końcówkę **-и**, będącą wynikiem wyrównania z analogicznym przypadkiem odmiany twar-dotematowej, stanowiąc jej modyfikację po spółgłosce palatalnej:

scs.	BO		EJ
-ѧ	Ѡ зѣмѧѧ	⇒	Ѡ зѣмѧи (Mt 12:42)
	пѠстынѧѧ	⇒	пѠстынѧи (J 11:54)
	пиѧѧ	⇒	пиѧѧи (Łk 12:23)
	прѧѧѧѧ	⇒	прѧѧѧѧи (Mk 4:13)
	дѧѧѧ	⇒	дѧѧѧи (Łk 10:27)

lub też **-ы** po spółgłosce zdyspalatalizowanej **ц**, jako wynik wyrównania z analogicznym przypadkiem odmiany twar-dotematowej. W BO formy te w większości przypadków zachowują archaiczną, scs. końcówkę **-ѧѧ**:

-ѡ	овца	⇒	овцы (Mk 6:34)
	отроковица	⇒	отроковицы (Mk 5:40)

Nową końcówkę **-и** w BO posiadają trzy rzeczowniki:

-ѡ	самаряныни	⇒	самаряныни (J 4:9)
	двѣ тысьци	⇒	двѣ тысяци (Mk 5:13)
	ѣткляницы	⇒	сткляницы (Mt 23:25).

1.2. W EJ formy nom.//acc. pl. w wyniku wyrównywania tematów z analogicznym przypadkiem odmiany twarodotematowej przybrały końcówkę **-и** lub też **-ы** pisane po **-ц**:

scs.	BO	⇒	EJ
-ѡ	стеза	⇒	стези (Mk 1:3)
	вса притчи	⇒	вса притчи (Mk 4:13)
	мрежа	⇒	мрежи (Mk 1:16, Mk 1:18)
	птица	⇒	птицы (Mk 4:4)
	овца	⇒	овцы (Mk 14:27, J 21:17).

W celu likwidacji homonimii na linii nom.//acc. pl i gen. sg. formy acc. pl. rzeczowników z tematem na **ш** zaczęto zapisywać z końcówką **-ы**, por.: **ѡша наша** ⇒ **дѡшы наша** (J 10:24).

Dokonana w procesie korekty ksiąg likwidacja homonimii wsparta została w EJ przy pomocy znaków akcentowych: ' akcent ostry, ` akcent ciężki, ´ akcent łukowy, obecność których ułatwiła rozróżnienie homonimicznych form:

	scs., BO	⇒	EJ
Nominativus sg.	земла, дѡша	⇒	землѧ, дѡшѧ
Genetivus sg.	земля, дѡшьѡ	⇒	земли, дѡши
Nominativus pl.	земля, дѡшьѡ	⇒	зѣмли, дѡши
Accusativus pl.	земля, дѡшьѡ	⇒	зѣмли, дѡшы
Nominativus pl.	сѡдья, юношьѡ	⇒	сѡдїѧ, їноши
Accusativus pl.	сѡдья, юношьѡ	⇒	сѡдїѧ, їношы

1.3. Dat. pl. rzeczowników rodz. męskiego:

scs.	BO	⇒	EJ
-омѡ	оученикомѡ	⇒	оученикѡмѡ (J 21:1)
	фарїсеомѡ	⇒	фарїсеѡмѡ (J 11:46)
	иудеомѡ	⇒	їудеѡмѡ (J 13:33)
	архїереомѡ	⇒	архїереѡмѡ (J 7:45).

W celu zróżnicowania dat. pl. oraz instr. sg., który w cs. przybrał końcówkę **-омѡ** (scs. **-омѡ**), późniejsi korektorzy zastosowali rozróżnienie graficzne wykorzystując do tego alfabet grecki. Odpowiednikiem graficznym

głoski „o” w języku nowogreckim było o (tzw. omikron) oraz ω (tzw. omega) – spuścizna języka starogreckiego, w którym to samogłoski te różniły się wymową⁴. Po wprowadzeniu do powszechnego użycia języka nowogreckiego różnica w artykulacji została zatarta. Fakt ten został wykorzystany przez słowiańskich korektorów synodalnego wydania Dobrej Nowiny w celu usunięcia kłopotliwej homonimii. Formom instr. sg. przypisano graficzny znak **o**, natomiast formom dat. pl. – znak **w**, por.: **равоmъ**//**равоmmъ** – instr. sg.//dat. pl. Wydawcy XVI-wiecznej BO nie stosują jeszcze takiego rozróżnienia.

1.4. Loc. sg. rzeczowników miękkotematowych rodz. męskiego:

scs.	BO		EJ
-и	аѣ въ ѿци	⇒	азъ во оцѣ (J 14:10)
	азъ въ ѿцы	⇒	азъ во оцѣ (J 14:11, J 14:20)
	о кнази	⇒	w кназѣ (Mk 3:22).

Przejęta ze scs. końcówka **-и** ustąpiła na drodze wyrównania z analogicznym przypadkiem odmiany twar-dotematowej końcówce **-ѣ**. Zapis **ы** po spółgłosce **ц** odzwierciedla w BO rozpoczęty już proces twardnienia afrykaty **цѣ**⁵. W EJ zdyspalatalizowane **ц** stanowi ortograficzną normę (np. formy gen. sg., nom.//acc. pl.).

2. Fleksja werbalna

2.1. Zamiana form na linii 3 os. sg. aorystu z wtórną końcówką **-тъ**/**-стъ** ⇒ aoryst równy tematowi bezokolicznika.

Pierwotna, scs. forma 3 os. sg. aorystu utworzona z tematu infinitivu, np. **бы, да, вѣде, начѣ, моли, пи** pod względem formalnym była tożsama z 2 os. sg. aorystu. W celu rozgraniczenia tych form, w 3 os. aorystu, pod wpływem czasu teraźniejszego//przyszłego prostego, wprowadzona została końcówka fleksyjna **-тъ**⁶ lub też **-стъ** dla czasowników atematycznych. Zjawisko wyrównania zakończeń aorystu do praesens odnotowane zostało już w najstarszych zabytkach słowiańskich z XI–XII w. [Селищев 1951, 172;

⁴ O było wymawiane jako [o], natomiast ω jako [ɔ].

⁵ Pierwsze przykłady twardego **ц** odnotowują zabytki z XIV w. – *Psalterz Kijowski* z 1397 r.: **азыцы** [Соболевский 2005, 138]. Jednak samogłoska ta zachowuje swoją mięgkość do połowy XV w. [Борковский, Кузнецов 2006, 153; Галинская 2009, 120].

⁶ W tekstach pochodzących z XIV–XVI w. zaobserwować można nasilenie występowania form aorystu z wariantywną końcówką **-тъ** dla czasowników tematycznych [Соболевский 2005, 236]. Poddane analizie teksty nie odnotowują takich przykładów.

Moszyński 2006, 312–313]. Jednak pojawienie się w tekście form z zakończeniem **-тъ/-сть** wprowadzało w sens wypowiedzi sporo nieporozumień, gdyż nasuwało asocjację właśnie z czasem teraźniejszym//przyszłym prostym⁷. W takiej sytuacji pomocnym okazywał się często kontekst. Użyte w przytoczonych poniżej przykładach formy werbalne (wyróżnione *kursywą*) wskazujące na czynność odnoszącą się do przeszłości wymagały, aby kolejne verbum w celu zachowania sensowności całego zdania również przybrało formę czasu przeszłego.

Likwidacja gramatycznej homonimii polegała na zastąpieniu niektórych form aorystu 3 os. sg. z końcówką **-тъ/-сть** zarejestrowanych w BO formami aorystu utworzonych z tematu bezokolicznika. Większość odnotowanych zmian dotyczy przede wszystkim czasownika atematycznego **дати**, por. (BO ⇒ EJ):

Прїѡтъ же хлѣбы (...) подасть оучникомъ ⇒ **подаде** (J 6:11)

[Jezus więc wziął chleby (...) rozdał siedzącym]⁸.

И ѡдѣщемъ имъ прїемъ хлѣбъ и блѣнивъ преломи и дасть имъ, рече (...) ⇒ **даде** (Mk 14:23)

[Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie dał im, i pili z niego wszyscy. I rzekł do nich (...)].

Ѣда ты болїи еси ѡца нашего ѡкова, иже дасть (...) **стѣденець** ⇒ **даде** (J 4:12)

[Czy Ty jesteś większy od ojca naszego Jakuba, który dał nam tę studnię].

Ѣда ты болїи еси ѡца нашего ѡбраама иже оумретъ ⇒ **оумре** (J 8:53)

[Czy Ty jesteś większy od ojca naszego Abrahama, który przecież umarł?].

И възъпивъ народъ, начатъ просити ѡкоже всегда твораше имъ ⇒ **нача** (Mk 15:8)

[Tłum przyszedł i zaczął domagać się tego, co zawsze im czynił].

Тогда гла члѣкъ, простри руку твою. и простретъ и оутвердися цела ѡко другаа ⇒ **простре** (Mt 12:13)

[Wtedy rzekł do owego człowieka: „Wyciągnij rękę”. Wyciągnął, i stała się znów tak zdrowa jak druga].

BO, w odróżnieniu od XVIII-wiecznego Ewangeliarza, rejestruje również nieliczne atematyczne formy czasownikowe z ruską końcówką **-сть**. Jej

⁷ Do dnia dzisiejszego uczeni nie są zgodni co do tłumaczenia formy **въздасть** w zdaniu: **а мѣнѣ не въздасть ничѣто же** („nie da”, „nie dał”) [Борковский, Кузнецов 2006, 256].

⁸ Tłumaczenie polskie przytoczone zostało wg wydania *Biblii Tysiąclecia Online*, Poznań 2003, [online] <http://biblia.deon.pl/> [24.05.2013].

odpowiednikiem w EJ jest aoryst w postaci **даде**. Przeprowadzona analiza nie wykazała użycie tej końcówki z czasownikami tematycznymi, por.:

И преклонъ главѣ предасть дхъ ⇒ **предаде** (J 19:30)

[I skłoniwszy głowę i wyzionął ducha].

Ѣлици же пріша его дастъ имъ областъ чадомъ бжїимъ быти ⇒ **даде** (J 1:12)

[Wszystkim tym jednak, którzy Je przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożym].

Бѣды ѿс, яко вса дастъ емѣ ѿцъ в рѣцѣ, и яко ѿ ба изыде и къ бѣ градеть ⇒ **даде** (J 13:3)

[(...) wiedząc, że Ojciec dał Mu wszystko w ręce oraz że od Boga wyszedł i do Boga idzie].

Zastąpienie w EJ 3 os. sg. aorystu z wtórną końcówką **-тъ/-стѣ** formą **даде** nie nosi jednak oznak regularności. Większość form na **-тъ/-стѣ** została pozostawiona w EJ, uwidaczniając w ten sposób niejednorodność tekstu i brak konsekwencji w działaniu korektorów. Dla większości zapisów 3 os. sg. czasownika **дати**, poświadczonych w poddanych analizie starodrukach, przyjęta została jako norma wtórna końcówka **-тъ/-стѣ**, por.:

И поемъ Петра и оба снѣ зеведеова начатъ скорбѣти и тѣжити ⇒ **начатъ** (Mt 26:37), scs. **нача**

[Wziąwszy z sobą Piotra i dwóch synów Zebedeusza, począł się smuć i odczuwać trwożę].

ѿс же не дастъ емѣ, но рече емѣ (...) ⇒ **дастѣ** (Mk 5:19)

[Ale nie zgodził się na to, tylko rzekł do niego (...)].

Чашѣ юже дастъ ми ѿцъ не имамъ ли пити еѧ ⇒ **дастѣ** (J 18:11)

[Czyż nie mam pić kielicha, który Mi podał Ojciec?].

2.2. Imperativus 2 os. pl. czasowników I i II klasy utworzony został w BO według scs. wzorca – tylko przy pomocy sufiksu **-ѣ-**, natomiast w EJ wykorzystany został sufiks **-и-**, będący efektem procesu wyrównawczego, który nastąpił w obrębie czasowników klasy III/IV oraz I/II, por.:

scs.	BO		EJ
-ѣ-те	приведѣте	⇒	приведите (Mk 9:20)
	идѣте	⇒	идите (Mt 8:32)
	внидѣте	⇒	внидите (Mt 7:13)
	принесѣте	⇒	принесите (J 2:8)

3. Wnioski

Reasumując można stwierdzić, że przeprowadzona korekta na poziomie morfologicznym miała przede wszystkim na celu usunięcie pojawiającej się homonimii, przeszkadzającej w odbiorze słowa, a przez to stanowiła próbę udoskonalenia ewangelicznego tekstu. W tym celu wykorzystane zostały nie tylko zakończenia innych przypadków, ale również różnego rodzaju znaki akcentowe: ´ ostre, ` ciężkie, ´ łukowe. Z jednej strony wprowadzone zmiany sprzyjały stabilizacji tekstu, jego klarowności, z drugiej – oddalały go od pierwotnych scs. przekładów, zbliżając w stronę języka rosyjskiego, poprzez stopniową rusefikację cerkiewszczyzny.

Literatura

- Biblia Tysiąclecia Online*, 2003, wydawnictwo Pallottinum, Poznań, [online] <http://biblia.deon.pl/> [24.06.2013].
- Kempa T., 2004, *Drukarnia Ostrogska*, [w:] *Prawosławne oficyny wydawnicze w Rzeczypospolitej* pod red. A. Mironowicza, U. Pawluczuk i P. Chomika, Białystok, s. 108–111.
- Moszyński L., 2006, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa.
- Olmsted H. M., 1987, *A learned Greek monk in Muscovite exile: Maksim Grek and the old testament prophets*, „Modern Greek Studies”, Vol. 3, s. 1–74.
- Ostapczuk J., 2010, *Cerkiewnosłowiański przekład liturgicznych perykop okresu paschalnego i święta Pięćdziesiątnicy w rękopiśmiennych ewangeliarzach krótkich*, Warszawa.
- Taube M., Olmsted L. M., 1987, „*Povest’o Esfiri*”: *The Ostroh Bible and Maksim Grek’s Translation of the Book of Esther*, „Harvard Ukrainian studies”, Vol. XI, Nr 1/2, s. 100–117.
- Topolska M. B., 2004, *Mecenasi i drukarze ruscy na pograniczu kulturowym w XVI–XVIII w.*, [w:] *Prawosławne oficyny wydawnicze w Rzeczypospolitej* por red. A. Mironowicza, U. Pawluczuk i P. Chomika, Białystok, s. 33–51.
- Znosko A., ks. dr, 1996, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok.
- Алексеев, А. А., 1990, *Место Острожской Библии в истории славянского текста Священного Писания*, [в:] *Острожская Библия. Сборник статей*, Москва, с. 48–73.
- Бобрик М. А., 1990, *Представления о правильности текста и языка в истории книжной sprawy в России (от XI до XVIII в.)*, „Вопросы Языкознания”, № 4, с. 61–85.

- Борковский В. И., Кузнецов П. С., 2006, *Историческая грамматика русского языка*, Москва.
- Галинская Е. А., 2009, *Историческая фонетика русского языка*, Москва.
- Железнякович С., 2006, *История Яблочинского монастыря*, т. I–III, Варшава.
- Камчатнов А. М., Николина Н. А., 1999, *Введение в языкознание*, Москва.
- Селищев А. М., 1951, *Старославянский язык. Часть вторая. Тексты, словарь, очерки, морфология*, Москва.
- Соболевский А. И., 2005, *Лекции по истории русского языка*, Москва.
- Хан Чжи Хен, 2010, *Острожская Библия 1581 г.: направления книжной sprawy новозаветных книг. Автореферат на соискание ученой степени кандидата филологических наук*, Москва.

LANGUAGE OF THE GOSPEL (1771) IN COMPARISON WITH THE FIRST
COMPLETE PRINTED EDITION OF THE CHURCH SLAVONIC BIBLE (1581)
(NOMINAL AND VERB INFLECTION)

S U M M A R Y

The article is focused on morphological analysis of two Slavonic Gospels: the first complete printed edition of the Church Slavonic Bible (1581) and the 18th century altar Gospel, which is kept in Orthodox monastery in Jableczna (south-east Poland).

The comparison of these two texts on linguistic level permits to ascertain, that over three hundred years morphological features nouns and verbs have changed. The main aim of these changes was to eliminate a homonymy which hindered text perception and caused many misunderstandings. In order to improve the biblical text, proofreaders replaced soft endings with hard endings. Did they achieve their aim? Only the Church Slavonic Bible readers can answer this question.

Małgorzata Kurianowicz e-mail: m.kurianowicz@uwb.edu.pl